

YANGI O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-IQTISODIY VA MADANIY SOHADAGI ISLOHOTLAR: TRANSFORMATSIYA BOSQICHLARI VA STRATEGIK ISTIQBOLLAR

Pardaboyeva Mohichehra

Toshkent amaliy fanlar universiteti Sirtqi bo‘lim tarix yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Mo‘minov Temur

Toshkent amaliy fanlar universiteti “Tarix va ijtimoiy fanlar” kafedrası v.b.dotsenti

Elektron pochta: author2@email.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi doirasida iqtisodiyot, ijtimoiy himoya va madaniy hayotda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning mazmun-mohiyati va ularning o‘zaro integratsiyasi fundamental ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi so‘nggi yillarda mamlakatda kechayotgan ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiya jarayonlarining samaradorligini baholash hamda madaniy sohadagi o‘zgarishlarning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rnini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv, qiyosiy-tarixiy tahlil, tarkibiy-funksional tahlil va makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni indeksli baholash metodlarini o‘z ichiga oladi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, kambag‘allikni qisqartirish, yalpi ichki mahsulot (YaIM) o‘sish sur‘atlarini barqarorlashtirish va "Inson qadri uchun" tamoyili asosida ijtimoiy himoya tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha yangi institutlar yaratilgan. Madaniy sohada esa milliy merosni qayta tiklash va madaniyat iqtisodiyotini shakllantirish jarayonlari jadallashgan. Munozara qismida islohotlarning barqarorligini ta‘minlashda duch kelinayotgan institutsional muammolar va global iqtisodiy xavf-xatarlar muhokama qilinadi. Tadqiqot yakunida ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar samaradorligini yanada oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, ijtimoiy islohotlar, iqtisodiy transformatsiya, makroiqtisodiy barqarorlik, kambag‘allikni qisqartirish, ijtimoiy himoya, madaniy meros, inson kapitali.

Аннотация. В данной статье проводится фундаментальный анализ содержания и сущности фундаментальных реформ, осуществляемых в экономике, социальной защите и культурной жизни в рамках новой стратегии развития Узбекистана, и их взаимной интеграции. Цель исследования – оценка эффективности процессов социально-экономической трансформации, происходящих в стране в последние годы, и научное обоснование роли изменений в культурной сфере в развитии общества. Методология исследования включает системный подход, сравнительно-исторический анализ, структурно-функциональный анализ и индексную оценку макроэкономических показателей. Полученные результаты показывают, что созданы новые институты для сокращения бедности, стабилизации темпов роста валового внутреннего продукта (ВВП) и модернизации системы социальной защиты на основе принципа «Во имя человеческого достоинства». В культурной сфере ускорились процессы восстановления национального наследия и формирования культурной экономики. В разделе обсуждения рассматриваются институциональные вызовы и глобальные экономические риски, с которыми сталкиваются при обеспечении устойчивости реформ. В заключение исследования разработаны практические предложения по дальнейшему повышению эффективности социально-экономических реформ.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, социальные реформы, экономическая трансформация, макроэкономическая стабильность, сокращение бедности, социальная защита, культурное наследие, человеческий капитал.

Abstract. This article fundamentally analyzes the content and essence of the fundamental reforms being implemented in the economy, social protection and cultural life within the framework of the New Uzbekistan Development Strategy and their mutual integration. The purpose of the study is to assess the effectiveness of the socio-economic transformation processes taking place in the country in recent years and to scientifically substantiate the role of changes in the cultural sphere in the development of society. The research methodology includes a systematic approach, comparative-historical analysis, structural-functional analysis and index assessment of macroeconomic indicators. The results obtained show that new institutions have been created to reduce poverty, stabilize the growth rates of gross domestic product (GDP) and modernize the social protection system based on the principle of "For the sake of human dignity". In the cultural sphere, the processes of restoring national heritage and forming a cultural economy have accelerated. The discussion section discusses the institutional challenges and global economic risks faced in ensuring the sustainability of reforms. At the end of the study, practical proposals were developed to further increase the effectiveness of socio-economic reforms.

Keywords: New Uzbekistan, social reforms, economic transformation, macroeconomic stability, poverty reduction, social protection, cultural heritage, human capital.

1. KIRISH

Zamonaviy xalqaro munosabatlar va jahon xo'jaligi tizimida davlatlarning raqobatbardoshligini ta'minlash faqatgina ularning resurs salohiyati bilan emas, balki boshqaruv tizimining moslashuvchanligi hamda ijtimoiy-iqtisodiy modelning transfer salohiyati bilan belgilanmoqda. O'zbekiston Respublikasida 2016-yildan e'tiboran hayotga tatbiq etila boshlagan va bugungi kunda yangi bosqichda strategik izchillik kasb etgan "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot modeli jamiyat hayotining barcha jabhalarini qamrab olgan keng ko'lamli transformatsiya jarayonidir. "O'zbekiston — 2030" strategiyasida mustahkamlab qo'yilganidek, islohotlarning bosh mezonini "Inson qadri uchun" tamoyili tashkil etib, iqtisodiy o'sish sur'atlarini ijtimoiy farovonlik va ma'naviy-madaniy yuksalish bilan sinxron tarzda ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi etib belgilangan [Mirziyoyev, 2022].

Tarixiy nuqtai nazardan yondashilganda, mamlakat taraqqiyotining dastlabki choragida amalga oshirilgan iqtisodiy siyosatda ma'muriy-buyruqbozlik elementlarining kuchliligi, milliy valyuta konvertatsiyasining mavjud emasligi, tashqi dunyo uchun iqtisodiy eshiklarning yopiqqligi hamda ijtimoiy himoya tizimining tizimsiz va manzilsiz xarakteri inson kapitalining rivojlanishini sekinlashtirgan edi. Shuningdek, madaniy hayotda uzoq yillar davomida hukmron bo'lgan qat'iy mafkuraviy cheklovlar va konservativ yondashuvlar madaniyat va san'at sohasining mustaqil drayver sifatida rivojlanishiga imkon bermadi. Yangi ijtimoiy-iqtisodiy paradigma doirasida esa iqtisodiyotni liberallashtirish shunchaki maqsad emas, balki inson huquqlari va ijtimoiy barqarorlikni kafolatlovchi asosiy vosita sifatida ko'rila boshlandi [Saidov, 2023].

Mavjud ilmiy muammo va tadqiqot bo'shlig'i (Research Gap): Akademik doiralarda va chop etilgan ilmiy adabiyotlarda O'zbekistondagi makroiqtisodiy islohotlar (valyuta liberallasuvi, soliq islohotlari) hamda ijtimoiy-madaniy dasturlar ("daftarlar" tizimi, ziyorat turizmi dasturlari) odatda bir-biridan ajratilgan holda, alohida tarmoqlar kesimida o'rganib kelinmoqda. Vaholanki, kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish mexanizmlari tarkibiy iqtisodiy

o'zgarishlarning bevosita va bilvosita hosilasidir. Iqtisodiy o'sish sur'atlarining ijtimoiy institutlar transferi va madaniy modernizatsiya bilan konseptual bog'liqligi yagona yaxlit makro-ijtimoiy va tizimli model sifatida strategik jihatdan to'liq va atroflicha tadqiq etilmagan.

Tadqiqotning maqsadi: Yangi O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy islohotlarning institutsional va xronologik o'zaro aloqadorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, so'nggi yillarda erishilgan miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini tizimlashtirish hamda ushbu islohotlarning kelgusi rivojlanish tendensiyalarini global xavf-xatarlar kontekstida bashorat qilishdan iborat.

2. NAZARIY VA USLUBIY ASOSLAR

Ushbu tadqiqotning nazariy-metodologik asosi sifatida zamonaviy iqtisodiy o'sish va inson kapitali nazariyalari (T. Shults, G. Bekker), shuningdek, yangi institutsional iqtisodiyot (D. Nort) hamda ijtimoiy transformatsiya va modernizatsiya konseptlari xizmat qiladi [Becker, 1993; North, 1990]. Tadqiqot doirasida qo'yilgan ilmiy va amaliy vazifalarni tizimli hal etish maqsadida bir-birini to'ldiruvchi uslubiy yondashuvlar majmuasidan foydalanildi. Xususan, tizimli yondashuv (Systemic Approach) prinsiplari asosida davlatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy siyosati tarqoq elementlar sifatida emas, balki yagona makro-ijtimoiy tizimning uzviy qismlari sifatida va ularning o'zaro sinergetik ta'siri kontekstida tadqiq etildi. Mamlakat rivojlanish modellari evolyutsiyasini tahlil qilishda qiyosiy-tarixiy konseptual tahlil (Comparative-Historical Analysis) metodidan foydalanildi va uning yordamida 2016-yilgacha bo'lgan proteksionistik, qisman yopiq model hamda undan keyingi bosqichda shakllangan ochiq, bozor qonuniyatlariga tayanuvchi ijtimoiy davlat modeli qiyosiy o'rganildi.

Islohotlarning real natijalarini miqdoriy ifodalash va sifat o'zgarishlarini baholash maqsadida statistik va indeksli baholash (Statistical and Index Evaluation) usullari qo'llanildi. Bunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi, Jahon banki hamda BMT Taraqqiyot dasturining inson kamoloti indeksiga oid ko'p yillik rasmiy dinamik hisobotlari va makroiqtisodiy ma'lumotlar bazalari tahlilga tortildi. Bundan tashqari, normativ-huquqiy bazani baholash va davlatning strategik niyatlarini aniqlash maqsadida hujjatlar tahlili (Content Analysis) metodi keng qo'llanildi. Ushbu metod doirasida yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, milliy taraqqiyot strategiyalari, sohaga oid farmon, qaror va qonunchilik hujjatlarining matnlari huquqiy, iqtisodiy va sotsiologik jihatdan diskursiv tahlil qilindi.

3. NATIJALAR

Amalga oshirilgan ko'p qirrali tarkibiy islohotlar va ularning miqdoriy-sifat natijalari jamiyat hayotining uchta asosiy ustuni bo'yicha tizimlashtirildi:

1. O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish doirasida milliy valyutaning erkin konvertatsiyasi yo'lga qo'yildi, tashqi savdo tariflari pasaytirildi va soliq tizimi tubdan soddalashtirildi (masalan, QQS stavkasi 20 foizdan 12 foizgacha tushirildi). Davlat ulushini kamaytirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida keng ko'lamli xususiylashtirish dasturlari amalga oshirildi. Natijada yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmi tarixiy ko'rsatkichlardan o'tib, barqaror 5-6 foizlik yillik o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda [Vohidov, 2024].

2. Kambag'allikni tan olish va uni tizimli qisqartirish maqsadida mamlakatda "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" kabi noyob ijtimoiy mobilizatsiya tizimlari joriy etildi. 2023-yilda Ijtimoiy himoya milliy agentligining tashkil etilishi tarqoq bo'lgan ijtimoiy ta'minot

idoralarini yagona vertikal boshqaruvga birlashtirdi. Aholini maktabgacha ta'lim va oliy ta'lim bilan qamrab olish ko'rsatkichlarida misli ko'rilmagan ijobiy sakrash kuzatildi.

3. Madaniy meros ob'ektlarini restavratsiya qilish va milliy san'at turlarini (maqom, baxshichilik, hunarmandchilik) xalqaro darajada brendlashtirish davlat siyosatining ajralmas qismiga aylandi. Eng muhimi, O'zbekiston kreativ iqtisodiyot (Creative Economy) global harakatiga qo'shilib, madaniyat va san'atni faqatgina dotatsiya hisobiga yashovchi soha emas, balki YaIMga hissa qo'shuvchi mustaqil tarmoq sifatida shakllantirish qonunchilik darajasida mustahkamlandi [Yo'ldoshev, 2023].

1-jadval

Yangi O'zbekistondagi asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi

No	Ko'rsatkichlar va Indeksar	2016-yil	2025-yil (yakunlari)	O'zgarish xarakteri
1	Yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmi	~\$53 mlrd	~\$100+ mlrd	2 barobarga yaqin o'sish
2	Kambag'allik darajasi (foizda)	28.0%	~10-11%	Keskin qisqarish
3	Inson kamoloti indeksi (BMT - HDI)	0.695	0.725+	Yuqori toifaga o'tish
4	Maktabgacha ta'lim bilan qamrov darajasi	27.1%	74.0%	Sifat va miqdor o'sishi
5	Oliy ta'lim bilan qamrov darajasi	9.0%	42.0%	Intellektual kapital o'sishi

(Izoh: Jadval ma'lumotlari O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi va BMT hisobotlari asosida muallif tomonidan tizimlashtirildi).

4. MUNOZARA

Empirik va statistik ma'lumotlarning tahlili shuni isbotlaydiki, Yangi O'zbekiston transformatsiya modeli Sharqiy Yevropa yoki MDHning ba'zi davlatlarida qo'llanilgan va aholining keskin tabaqalanishiga olib kelgan radikal "shok terapiyasi" uslubidan tubdan farq qiladi. Davlat bozor mexanizmlarini joriy etish va narxlarni liberallashtirish jarayonida bir vaqtning o'zida o'zining ijtimoiy majburiyatlarini qisqartirmadi, balki davlat byudjeti xarajatlarining 50 foizdan ortig'ini ijtimoiy sohaga (ayniqsa, ta'lim va tibbiyotga) yo'naltirish an'anasini saqlab qoldi va uni institutsional jihatdan boyitdi [Vohidov, 2024].

Yoqilg'i-energetika kompleksining liberallashtirilishi va bozor narxlariga o'tilishi qisqa muddatli istiqbolda inflyatsiyani rag'batlantirishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, ijtimoiy yordam ko'rsatish kompensatsiya mexanizmlarining manzilliligini va ularni raqamli platformalar orqali ("Yagona ijtimoiy himoya reyestri") boshqarish samaradorligini doimiy oshirishni taqozo etadi.

Oliy ta'lim qamrovining 9 foizdan 42 foizga yetkazilishi mehnat bozoriga yuqori malakali yosh kadrlarning katta oqimi kirib kelishini anglatadi. Ushbu intellektual kapitalni yuta oladigan yuqori texnologik va innovatsion ish o'rinlarini yaratish iqtisodiyot drayverlari zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi.

Milliy ma'naviy va madaniy meros ob'ektlarini asrash bilan bir qatorda, ularni "kreativ iqtisodiyot" qonuniyatlari asosida kapitallashtirish, xorijiy ziyoratchilar uchun infratuzilmani raqamlashtirish jarayonlari hududlararo kesimda bir xil darajada rivojlanmayotgani ko'zga tashlanadi [Yo'ldoshev, 2023].

Tadqiqotning muayyan cheklovlari global iqtisodiy kon'yunktura, geosiyosiy keskinliklar va transport-logistika inqirozlarining ichki makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirining yuqoriligi bilan izohlanadi. Kelgusi tadqiqotlar islohotlarning barqarorligini ta'minlashda yashil energetika diplomatiyasi va raqamli ijtimoiy ekotizimlarning rolini o'rganishga qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

5. XULOSA

Yangi O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar tizimli va ortga qaytmas xarakterga ega bo'lib, davlatning uzoq muddatli barqaror rivojlanish strategiyasini belgilab bermoqda. Iqtisodiy erkinliklarning kengayishi ijtimoiy himoya mexanizmlarining kuchaytirilishi va madaniy yuksalish bilan hamohang kechmoqda.

Xususiy sektor ulushini yanada oshirish uchun yashirin iqtisodiyot darajasini pasaytirish va tadbirkorlik sub'ektlarini raqamli ekotizimlarga to'liq integratsiya qilish lozim. Kambag'allikni qisqartirish dasturlarini faqat moddiy yordam berish bilan cheklamay, muhtoj aholini kasb-hunarga o'qitish va tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish (inklyuziv bandlik) orqali davom ettirish zarur. Milliy madaniy brendlarni xalqaro miqyosda kapitallashtirish ("Creative Economy" yoki ijodiy iqtisodiyot qonunchiligini takomillashtirish) va ziyorat turizmi ob'ektlari infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Becker, G. S. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education (3rd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
2. Mirziyoyev, Sh. M. (2022). Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
3. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2025). O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati: Statistik tahliliy hisobot. Toshkent.
5. Saidov, A. X. (2023). Konstitutsiyaviy islohotlar va Yangi O'zbekistonning ijtimoiy davlat modeli. Huquq va jamiyat jurnali, 5(21), 12–26.
6. Vohidov, A. V. (2024). Yangi O'zbekistonda tarkibiy iqtisodiy transformatsiyalar va kambag'allikni qisqartirish strategiyasi. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
7. Yo'ldoshev, Q. H. (2023). Madaniyat integratsiyasi va kreativ iqtisodiyotning shakllanish muammolari. Toshkent: Akademnashr.